

Trekvlinders in 1992 (drieënvijftigste jaarverslag) (Lepidoptera)

R. DE VOS & A.L.M. RUTTEN

VOS, R. DE & A.L.M. RUTTEN, 1995. MIGRATING LEPIDOPTERA IN 1992 (FIFTY-THIRD REPORT). – *ENT. BER., AMST.* 55 (3): 37-46.

Abstract: In 1992 24 species of migratory Lepidoptera and two migratory indigenous species were observed in The Netherlands. The data of 159 observers are presented. *Loxostege sticticalis*, *Mythimna vitellina* and (caterpillars of) *Hyles euphorbiae* were recorded again after a long period of absence. Especially *Colias hyale* and migrating *Pieris brassicae* were numerous. *Udea lutealis* seems to be indigenous in The Netherlands and Dutch specimens are therefore no longer regarded as migrants. Populations of *Chrysodeixis chalcites* in greenhouses in the province of Zuid-Holland and in northern Limburg probably are the source of the relatively large numbers of this species reported from these areas.

R. de Vos, Instituut voor Systematiek en Populatiebiologie (Zoölogisch Museum), Plantage Middenlaan 64, 1018 DH Amsterdam.

A.L.M. Rutten, John Innes Institute, Department of Cell Biology, Colney Lane, Norwich NR3 7UH, United Kingdom.

Inleiding

In Nederland werden in 1992 24 trekvlindersoorten geregistreerd, van één inheemse soort werd duidelijk migratie waargenomen, en van een andere werden enkele zwerfvende exemplaren gezien. In dit drieënvijftigste jaarverslag volgt hiervan een overzicht. Opvallend waren het veelvuldig voorkomen van de gele luzernevlinder (*Colias hyale* (Linnaeus)), meldingen van *Mythimna vitellina* (Hübner) en rupsen van de wolfsmelkpijlstaart (*Hyles euphorbiae* (Linnaeus)). Van het groot koolwitje (*Pieris brassicae* (Linnaeus)) werd een groot aantal migranten gesignaleerd. *Udea lutealis* (Hübner) wordt als trekvlinder geschrapt en van *Chrysodeixis chalcites* (Esper) wordt de betrouwbaarheid van de meldingen van migranten betwijfeld.

In fig. 1a en 1b worden respectievelijk de neerslagduur en temperatuur weergegeven, waargenomen te De Bilt in 1992 (Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut (KNMI), 1993). De invloed van de weersomstandigheden in 1992 op het voorkomen van de trekvlinders wordt kort besproken.

Medewerkers

Van de volgende 159 medewerkers en instel-

lingen ontvingen we bruikbare gegevens, waarvoor onze hartelijke dank:

A. Adriaans, A. Alberts, K. Alders, B. van As, J. Asselbergs, J. de Bakker, A. van Beek, R. Beenen (Bureau Milieu-inventarisatie Provincie Utrecht), H. Beers, J. Bielen, Th. Blokland, S. de Boer, L. Bonhof, H. Bosma, L. Bot, W. Briër, E. Brinkkemper, T. van den Broek, mw. W. de Brouwer, mw. B. Dekker, M. Delnoye, H. Dolfien, W. Domhof, D. Doornheijn, mw. T. Duijm-Van Oyen, H. Duut, A. Elferink, N. Elfferich, C. Felix, G. Flint, A. Franssen, M. Franssen, Fries Natuurmuseum, H. Gaasbeek, F. Gaasendam, mw. H. Gehéniau-Lasance, C. Gielis, mw. W. Goppel-Huyzer, J. Goudzwaard, W. Grinwis, mw. L. Groen, F. Groenen, A. Groenendijk, A. Grosscurt, C. Hellegreen, G. Helmers, P. de Heus, K. Hoek, W. Hogenes, H. Holsteijn, mw. A. Hoornveld-Jouksma, E. Houkes, J. Huisman, K. Huisman, A. Jacobs, R. Jacobs, M. Jansen, M.G. Jansen, P. Jeschar, G. Jonker, A. Joppe, K. Kaag, D. van Katwijk, mw. M. de Keijzer, J. Kerseboom, D. Keurhorst, mw. J. Kiel-Hartog, T. Kleijn, M. Klemann, KNNV Werkgroep "Waterweg-Noord", H. Kortekaas, J. Koster, P. Kreijger, W. Kuijken, H. Lavrijsen, V. Lefeber, B. Lempke, H. Lempke, mw. H. de Loeff-Homans, J. Lucas, R. Luntz, H. van Mastrigt, P. Meininger, F. Melkert, G. van de Meulen, G. Minnema, G. van Minnen, F. Moelans, mw. E. Molin-Neef, J. Moonen, H. Nagel, Ch. Naves, K. Nieuwland, P. Oomen, W. Oord, J. van Oort, A. van Oosten, F. van Oosterhout, C. Ottenheijm, G. Padding, H. Penners, H. van Piggelen, W. Poppe, D. Prins, A. van Randen, A. Remeus, B. Rietman, mw. H. Roode-Woudstra, P. Rooij, W. van Rooijen, A. Rutten, M. Schevers, A. Schreurs, mw. J. Schuitman, J. Silber, J. Sinnema, J. Slot, G. Smeets, A. Smit, mw. M. Smulders, P. van Son, E. van der Spek, H. Spijkers, A. Steendam, D. Stienstra, A. Terlien, J.

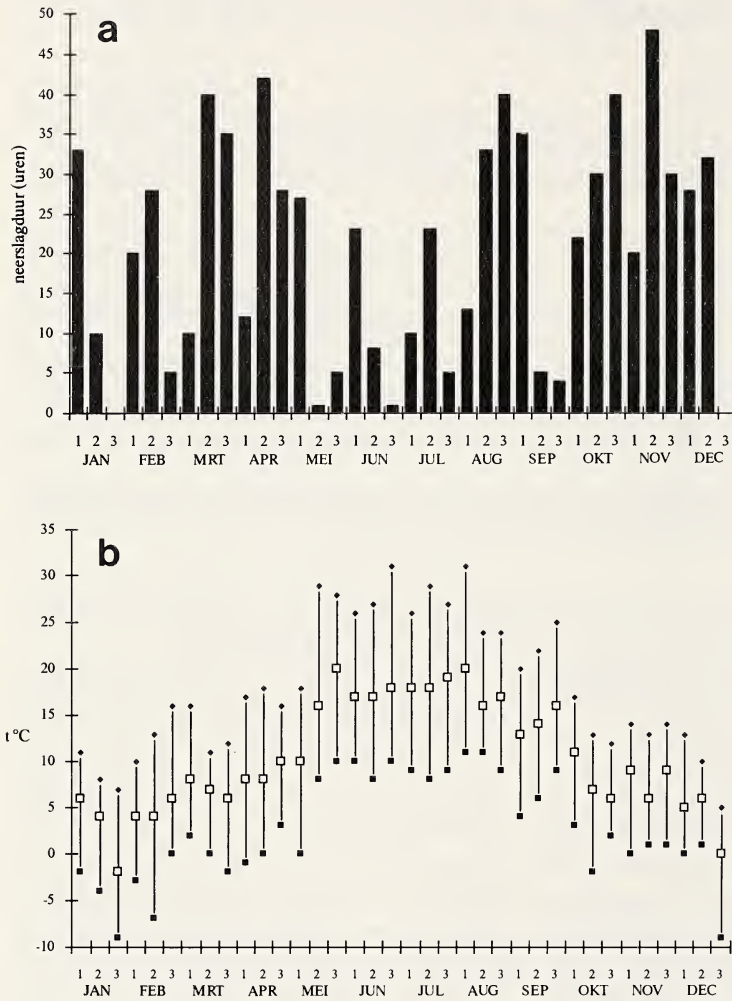


Fig. 1a-b. Weersomstandigheden in 1992, waargenomen te De Bilt (volgens Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut, 1993). 1a, neerslagduur per decade in uren; 1b, maximum-, gemiddelde en minimum-temperatuur per decade in graden Celsius.

Tilmans, A. van Tuijl, B. van der Veen, H. Veen, W. Veerman, C. de Veld, A. Veltman, E. Vermandel, D. Vestergaard, mw. D. Vethaak-Nijkamp, C. Viveen, De Vlinderstichting, Vlinderwerkgroep Friesland, mw. M. Vos, R. de Vos, P. Vranken, J. de Vries, P. Vroegindewij, J. van Vuure, P. van Wely, H. Werners, A. Westerneng, R. Westerneng, G. Wilmlink, natuurorganisatie "De Windbreker", Th. Wip, L. Witmond, mw. K. Witvoet, H. van Woerden, P. Wolf, Ph. Zeinstra, O. Zijlstra, P. Zumkehr.

Waarnemingen

Het jaar 1992 was uitzonderlijk warm en zonnig, maar wat betreft de hoeveelheid neerslag ongeveer normaal. Met 1989 en 1990 behoort

1992 tot de drie warmste jaren van deze eeuw. Op oktober na waren alle maanden gemiddeld warmer dan normaal. De winter 1991-1992 was van januari tot maart erg zacht, met nauwelijks enige vorst. De lentemaanden april en mei waren eveneens uitzonderlijk zacht. Mei 1992 is zelfs de warmste meimaand van deze eeuw geworden. Vanaf de tweede decade van mei brak een lange warme en vrij droge periode aan die tot eind september zou voortduren. Alleen in augustus viel veel regen. De zomer van 1992 behoorde tot de vier warmste zomers van de eeuw. Met name de laatste decade van juni en de eerste decade van augustus waren zeer warm. Oktober was echter koud en erg

nat. November was eveneens zeer nat, maar warmer dan gemiddeld. De laatste decade van december was koud met lichte nachtvorst (KNMI, 1993).

In vergelijking met 1991 werden er veel minder overwinterde trekvlindersoorten gemeld, misschien als gevolg van de vorstperiode van eind november tot begin december 1991. Daarom is het opvallend dat juist van de warmteminnende kolibrievlinder (*Macroglossum stellatarum* (Linnaeus)) zeer vroege en vermoedelijk overwinterde exemplaren gezien werden. Van de atalanta (*Vanessa atalanta* (Linnaeus)) worden wel vaker overwinteraars waargenomen. In de warme maanden april en mei kwam de migratie van de atalanta goed op gang. De distelvlinder (*Cynthia cardui* (Linnaeus)), maar vooral de gammauil (*Autographa gamma* (Linnaeus)) en het koolmotje (*Plutella xylostella* (Linnaeus)), startten het seizoen vrij laat, in mei. Ondanks de fraaie zomer werden van de gammauil teurstellende aantallen gemeld. Het hoogseizoen van de meeste soorten duurde tot eind september, waarna dit abrupt werd afgesloten door weersverslechtering en een sterke afkoeling begin oktober.

Plutella xylostella (Linnaeus)

In 1992 waren de meldingen ongelijk over het land verdeeld: Friesland, Gelderland en Zeeland waren duidelijke koplopers, terwijl uit Groningen, Drenthe en Flevoland geen meldingen werden ontvangen. De eerste twee exemplaren werden op 14 mei in een lichtval te Kortgene (Zeeland) gevonden (J. van Vuure). In de regel bleven de aantallen per waarneming erg laag. Hier en daar werden kleine zwermen van hooguit enkele tientallen exemplaren waargenomen. Een echte uitschieter was een waarneming van naar schatting minstens 1000 vlinders die op 9 september werd gedaan in de tuin van P. Zumkehr te Midland (Terschelling). Hierdoor werd het jaartotaal 1597, het hoogste aantal voor deze soort sinds 1983. Het laatste koolmotje werd op 31 oktober in Rockanje (Zuid-Holland) waargenomen (P. Rooij).

Zeiraphera diniana (Guenée)

Vindplaatsen: Dr.: Hollandsche Veld; Gdl.: Wezep; Lbg.: Wrakelberg.

Van deze sinds kort in de trekvlinderlijst opgenomen bladroller werden negen exemplaren gemeld. Het eerste op 19 juni bij Hollandsche Veld (M. Jansen), het laatste op 16 juli op de Wrakelberg (A. Schreurs).

Loxostege sticticalis (Linnaeus)

Vindplaatsen: Gdl.: Drempt, Wezep.

Sinds 1945 is de vlinder uit slechts 14 jaren gemeld. *Loxostege sticticalis* wordt dan ook tot de onregelmatige migranten gerekend. De jaren met de hoogste aantallen van deze soort vielen in de periode 1968-1977. Daarbij waren ook de topjaren 1970 met 19 en 1975 met 15 stuks. Meestal liggen de aantallen echter beduidend lager en na 1984 werd de vlinder niet meer gezien. Recent is echter bekend geworden dat in 1989 nog een klein aantal vlinders werd waargenomen te Vierlingsbeek (Noord-Brabant) (A. Rutten): op 8 juli werden er vier exemplaren op licht gevangen. In 1992 werden van deze pyralide twee exemplaren waargenomen: op 10 augustus te Wezep (K. Huisman) en op 21 augustus te Drempt (Ch. Naves).

Udea ferrugalis (Hübner)

Vindplaatsen: ZH.: Ouddorp; Zl.: Kortgene; Lbg.: Landgraaf, Venray.

De reeks waarnemingen begon op 7 augustus te Ouddorp en eindigde ook hier op 1 november (K. Huisman). In totaal werden 15 vlinders waargenomen (waarvan 11 te Kortgene door J. van Vuure), wat voor deze soort een vrij normaal aantal is.

Udea lutealis (Hübner)

De status van deze pyralide in Nederland is lange tijd onduidelijk geweest. Tot aan het begin van de jaren '80 was slechts een handvol waarnemingen bekend (Kuchlein & Gielis, 1982). In Duitsland en Groot-Brittannië is *Udea lutealis* een standvlinder en dus zouden

de weinige Nederlandse vlinders migranten kunnen zijn. Areaaluitbreiding zou een andere verklaring kunnen zijn. Tegen dit laatste argument spreekt echter de enorme spreiding van de eerste vondsten in ons land. In de jaren '80 werd de vlinder geleidelijk aan steeds vaker waargenomen, maar op geen enkele vindplaats werd de vlinder meerdere jaren op rij gevonden. In 1989 werd daarom besloten deze soort op te nemen in de trekvlinderwaarnemingen. Door de reacties die hierop binnenkwamen, weten we nu dat *U. lutealis* in Zuid-Limburg al enige tijd een gewone verschijning is. Ook in 1992 werden hier weer exemplaren waargenomen: tussen 30 juni en 21 augustus op de Wrakelberg en te Eys in totaal 22 stuks (A. Schreurs). Thans zijn ruim 30 vindplaatsen van deze soort bekend (Kuchlein, 1993). *Udea lutealis* is dus zeker inheems en wordt dan ook weer van de lijst van trekvlinders afgevoerd.

Nomophila noctuella (Denis & Schiffermüller)

Vindplaatsen: Fr.: Terschelling (Groenestrand, Hoornbos, Midsland, Nieuw-Formerum, Strieperpolder, Waterplak); Gdl.: Wezep; NH.: Duin en Kruidberg, Texel (Korverskooi); ZH.: Brielle, Rockanje; Zl.: Kortgene; NB.: Vierlingsbeek, Woensdrecht; Lbg.: Brunsummer Heide.

De eerste vlinders werden op 25 juli bij Korverskooi (E. van der Spek) en Vierlingsbeek (A. Rutten) gevangen. In augustus werden negen vlinders gemeld van acht dagen, maar september werd de beste maand met 28 waarnemingen van 13 dagen. De laatste drie exemplaren werden op 1 oktober bij Groenestrand (Terschelling) gezien. Het jaartotaal komt hiermee op 43. Van de afgelopen 20 jaar behoort 1992 daarmee tot de betere jaren.

Ancylolysis oblitella (Zeller)

Vindplaatsen: NH.: Bergen; NB.: Vierlingsbeek, Woensdrecht; Lbg.: Venray.

In het tweede jaar, waarin deze vlinder wordt opgenomen in het trekvlindersverslag, werden negen exemplaren geteld. De eerste waarneming dateert van 29 juni te Venray (A. Rut-

ten). Na vijf waarnemingen in juli volgden er nog drie in augustus, de laatste op 21 augustus te Woensdrecht (J. Asselbergs).

Pieris brassicae (Linnaeus)

Trek van het groot koolwitje werd vooral van Terschelling gemeld. Steeds groter wordende aantallen westwaarts vliegende vlinders werden waargenomen op achtereenvolgens 20 mei (1), 21 mei (2), 25 mei (10), 29 mei (15) en 31 mei (265). Op twee dagen was zelfs sprake van massale trek: op 30 juni werd op het Noordzeestrand van Terschelling bij paal 16 een zwerm van naar schatting meer dan 10.000 exemplaren gezien. Een tweede zwerm, die eveneens vele duizenden vlinders groot was, vloog op 28 juli over de Boschplaat. In een terreinwagen, die met open ramen door deze zwerm reed, werden na enige tijd meer dan 200 vlinders geteld (P. Zumkehr)!

Ook langs de Hondsbossche Zeewering bij Petten (Noord-Holland) werden trekkende exemplaren waargenomen. Op 2, 10 en 11 juli en op 22 augustus werden hier respectievelijk 4, 11, 3 en 4 migrerende vlinders geteld (De Windbreker).

Colias hyale (Linnaeus)

Een van de aangename verrassingen van 1992 was het optreden van de gele luzernevlinder. Niet minder dan 271 exemplaren werden geteld, wat het hoogste aantal voor deze soort betekent sinds 1971. De eerste vlinder werd op 22 mei te Midsland (Terschelling) gezien (P. Zumkehr) en ook de drie volgende meldingen waren uit het noorden van het land afkomstig. Aanvankelijk bleef de vlinder vrij schaars, maar op het einde van de tweede decade van juli steeg het aantal waarnemingen snel en bereikte een absolute piek in de derde decade van juli. Topdag werd 24 juli met 42 waarnemingen. Hierna namen de aantallen geleidelijk af, hoewel de vlinder nog bijna elke dag in augustus werd gezien. Het laatste exemplaar werd op 7 oktober te Holy-Noord (Zuid-Holland) gezien door B. van As. Op 29 augustus

tus werden te Zoetermeer twee rupsen gevonden (P. van Wely).

Op Utrecht na werd *Colias hyale* uit alle provincies gemeld, maar de meeste meldingen kwamen duidelijk uit het noordoosten van het land. Hier waren de provincies Friesland (80 exemplaren) en Overijssel (111 exemplaren) verantwoordelijk voor het leeuwedeel van de Nederlandse waarnemingen. Ongemeen talrijk moet de vlinder geweest zijn in de omgeving van Fortmond (Overijssel). Tussen 20 juli en 22 september telde G. Flint hier niet minder dan 100 exemplaren! Veel schaarser was de vlinder in de westelijke provincies. Deze ongelijke verdeling van de waarnemingen wordt bij deze soort wel vaker opgemerkt. De oorzaak hiervoor zou de herkomst van de vlinders kunnen zijn. De in ons land gevonden exemplaren zouden vooral afkomstig zijn uit Zuid- en Midden-Duitsland (Lempke, 1972).

Colias crocea (Fourcroy)

Vindplaatsen: NH.: Beemster, Egmond-Binnen; ZH.: Lexmond; Lbg.: Maastricht, Margraten.

In tegenstelling tot de vorige soort was 1992 geen al te gunstig jaar voor de oranje luzernevlinder. Slechts zes exemplaren werden geteld: het eerste op 9 juli te Egmond-Binnen (F. Melkert), het laatste op 3 oktober te Maastricht (G. Smeets).

Vanessa atalanta (Linnaeus)

De atalanta beleefde in 1992 een uitstekend jaar, dat met 18.819 waargenomen vlinders, na 1964 (35.000 exemplaren), 1959 (22.087 exemplaren) en 1982 (20.000 exemplaren), op een vierde plaats komt. De eerste waarneming dateert van 6 februari te Petten (Noord-Holland) (De Windbreker). Daarna volgden twee exemplaren op 7 maart te Petten (De Windbreker) en in het Staelduin (Zuid-Holland) (A. van Oosten) en één op 10 maart te Elden (Gelderland) (A. Elferink). Waarschijnlijk betreffen deze vier exemplaren alle overwinteraars. Vanaf 29 maart werden er eerst met name langs de kust in Zeeland en Zuid-Holland atalanta's waargenomen, waar-

na de soort tot in november in geen enkele decade ontbrak. Vanaf 13 mei namen de aantallen toe tot de piek van de eerste generatie werd bereikt op 19 juli. De tweede generatie bereikte de hoogste aantallen op 26 september, waarna de aantallen flink afnamen door een extreme weersverslechtering en temperatuursdaling. Na 14 oktober werden hier en daar nog enkele exemplaren waargenomen. De laatste twee atalanta's werden gezien op 14 november te Andel (Noord-Brabant) (C. de Veld) en op 15 november te Arnhem (K. Alders). De atalanta werd uit elke provincie gemeld.

Remigratievluchten werden vooral gemeld uit het kustgebied van Noord-Holland door Natuurorganisatie "De Windbreker". Bij de Hondsbossche Zeewering te Petten en Camperduin werden op 20 september vijf zuidwaarts migrerend exemplaren gezien, op 25 september 18 en op 26 september 64. Overigens werden daarbij tevens in noordelijke richting vliegende exemplaren waargenomen, maar die waren in de minderheid.

In totaal werden 44 rupsen gemeld, waarvan er 30 op 30 juli te Berkel (Zuid-Holland) werden gezien (A. Grosscurt).

Cynthia cardui (Linnaeus)

Van de distelvlinder werden geen overwinteraars gemeld. De eerste waarnemingen betreffen vermoedelijk migranten. Op 28 april en op 2 mei werd er in Zuid-Holland te Middelharnis en Stellendam een exemplaar gezien (P. Vroegindeweyj). Vanaf 18 mei werden er regelmatig distelvlinders gemeld, waarna er voor de eerste generatie een piek volgde in de derde decade van juni. Overigens viel de topdag van deze generatie niet in deze decade, maar op 10 juni. De tweede generatie was duidelijk aanwezig vanaf 14 juli, met een piek op 7 augustus, waarna de aantallen geleidelijk afnamen. Het laatste exemplaar werd door F. Melkert gezien op 12 oktober te Egmond-Binnen (Noord-Holland). Met in totaal 5152 exemplaren is 1992 een goed distelvlinderjaar geworden. Opmerkelijk is het in verhouding tot andere provincies grote aantal waarnemingen in Zuid-Holland met bijvoorbeeld al meer

Tabel 1. Waargenomen aantallen trekvlinders per decade in 1992.
(* datum onbekend, ** rupsen; zie tekst)

Soort	februari			maart			april			mei			juni		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
1. <i>Plutella xylostella</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	53	21	31	4	47
2. <i>Zeiraphera diniana</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2
3. <i>Loxostege sticticalis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4. <i>Udea ferrugalis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5. <i>Udea lutealis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
6. <i>Nomophila noctuella</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7. <i>Ancylosis oblitella</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
8. <i>Colias hyale</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	-	-
9. <i>Colias crocea</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10. <i>Vanessa atalanta</i>	1	-	-	3	-	2	7	5	19	19	161	256	306	181	280
11. <i>Cynthia cardui</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	30	357	454	515
12. <i>Rhodometra sacraria</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13. <i>Acherontia atropos</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
14. <i>Agrius convolvuli</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15. <i>Macroglossum stellatarum</i>	-	-	3	1	-	1	2	-	1	-	3	1	2	-	1
16. <i>Hyles euphorbiae</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17. <i>Agrotis ipsilon</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	5	8	5
18. <i>Peridroma saucia</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-
19. <i>Mythimna vitellina</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20. <i>Heliothis peltigera</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
21. <i>Helicoverpa armigera</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
22. <i>Autographa gamma</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	43	76	37	22
23. <i>Autographa bractea</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
24. <i>Chrysodeixis chalcites</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	4

dan tweemaal zoveel distelvlinders als in Noord-Holland, de provincie met op één na het grootste aantal waarnemingen.

Ook van de distelvlinder werden door Natuurorganisatie "De Windbreker" zuidwaarts migrerende exemplaren gezien bij de Hondsbossche Zeewering te Petten en Camperduin: dertien exemplaren op 25 september en twee op 26 september.

Er werden 53 rupsen gemeld, waarvan 50 stuks op 30 juli te Berkel (Zuid-Holland), tezamen met die van de atalanta (*A. Grosscurt*). Een late waarneming werd gedaan op 22 september te Lelystad (B. Dekker).

Issoria lathonia (Linnaeus)

Van een massale binnenlandse migratie was van deze soort in 1992 geen sprake. Er werden slechts twee exemplaren buiten de normale biotoop waargenomen: op 15 juni te Oosthuizen (Noord-Holland) (W. van Rooijen) en op 7 augustus te Zoetermeer (Zuid-Holland) (P. van Wely).

Overigens wordt het nut van het melden van incidentele zwervers van deze soort sterk betwijfeld, omdat ook tal van andere vlindersoorten die niet op de trekvlinderlijst staan dit gedrag vertonen. Deze soort zal in de toekomst daarom alleen in het jaarverslag worden vermeld als er van een meer dan gewone (binnenlandse) migratie sprake is, zoals dat bij *Pieris brassicae* en *P. rapae* gebruikelijk is.

Rhodometra sacraria (Linnaeus)

Vindplaats: NH.: Oosthuizen.

Het enige exemplaar van deze vlinder werd op 18 augustus te Oosthuizen gevangen door S. de Boer.

Acherontia atropos (Linnaeus)

Vindplaatsen: Fr.: Genum, Westhem; ZH.: Lexmond, Oostvoorne; Zl.: Hulst; NB.: Eindhoven, Prinsenbeek; Lbg.: Echt, Heerlen, Landgraaf, Simpelveld.

Voor de doodshoofdvlinder was 1992 met een totaal van tien vlinders een redelijk goed jaar.

	juli		augustus			september			oktober			november			december		Totaal	
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III			
1.	41	21	119	106	25	24	999	12	49	42	1	2	-	-	-	-	-	1597
2.	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9
3.	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
4.	-	-	-	2	1	-	-	8	1	2	-	-	1	-	-	-	-	15
5.	5	13	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	22
6.	-	-	3	1	2	6	7	11	10	3	-	-	-	-	-	-	-	43
7.	-	2	3	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9
8.	1	13	147	50	29	16	3	2	5	1	-	-	-	-	-	-	-	271
9.	1	2	-	1	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	6
10.	947	2276	2212	857	440	1073	2071	3054	4151	363	110	14	9	2	-	-	-	18819
11.	266	216	896	937	649	461	158	120	85	3	1	-	-	-	-	-	-	5152
12.	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
13.	1*	-	1	**	-	2	1	1	2	-	1	-	-	-	-	-	-	10
14.	-	-	-	3+1*	21	56	80+2*	47	16	-	-	-	-	-	-	-	-	226
15.	6	1	7	12	3	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	46
16.	-	**	-	**	**	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**
17.	1	-	1	6	2	5	7	6	4	4	-	-	2	-	-	-	-	57
18.	-	-	-	-	-	-	2	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	8
19.	1	-	-	-	-	3	2+1*	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	9
20.	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
21.	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	4
22.	93	652	1246	428	242	509	723	1192	834	102	18	2	6	-	-	1	-	6234
23.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
24.	6	5	5	27	65	52	13	19	8	1	47	-	-	-	-	-	-	256

Een vroeg exemplaar werd reeds op 26 mei te Echt waargenomen (P. Vranken), het laatste op 12 oktober te Eindhoven (F. Groenen). In tegenstelling tot 1991 werd er slechts één rups gevonden, en wel op 4 augustus te Lexmond (C. Gielis).

Agrius convolvuli (Linnaeus)

Het jaar 1992 is het tweede opeenvolgende succesvolle jaar voor de windepilstaart. Hoewel er wat minder dan in 1991 werden waargenomen, is een totaal van 226 exemplaren heel behoorlijk. Op 5 augustus werden de eerste twee exemplaren te Langenboom (Noord-Brabant) gezien (A. Adriaans). Daarna volgde een periode van vrijwel continue waarnemingen met een hoogtepunt op 10 en 11 september. De laatste drie vlinders werden alle op 30 september gezien: te Apeldoorn (J. Kerseboom), Harlingen (A. Hoornveld-Jouksma) en Oosterwolde (Friesland) (A. van Randen). Uit alle provincies werden waarnemingen gemeld, behalve uit Flevoland en

Utrecht. Vermeldenswaard is een exemplaar dat zich op een booreiland bevond, ver van de Friese kust op de Noordzee op 8 september (P. Zumkehr).

Vreemd genoeg werd er bij zo'n hoog jaartotaal aan vlinders slechts één rups gevonden, op 21 september te Waskemeer (Friesland) (J. Sinnema).

In Scandinavië vond de migratie in 1992 met record aantallen plaats: tussen 11 augustus en eind september werden "duizenden" exemplaren waargenomen (N. Ryrholm, in litt., 1994).

Macroglossum stellatarum (Linnaeus)

Vindplaatsen: Fr.: Terschelling (Midsland); Ov.: Zwolle; Gdl.: Wezep; Utr.: Amersfoort; NH.: Blokker, Egmond-Binnen, Petten; ZH.: Barendrecht, Boskoop, Leiden, Lisse, Noordwijk, Reeuwijk, Rozenburg; Zl.: Kloosterzand; NB.: Breda, Langenboom, St.Geertruidenberg, Vessem, Vierlingsbeek, Vlijmen, Waalwijk; Lbg.: Echt, Landgraaf, Maastricht, Sittard, Susteren, Ulestraten, Venray, Voerendaal.

Al op 29 februari werden de eerste kolibrie-

vlinders waargenomen. Te Kloosterzand (J. de Bakker), Susteren (M. Delnoye) en Waalwijk (P. Kreijger) werd telkens één vlinder gezien. Zonder twijfel betrof het hier overwinterraars. Voorwaarden voor een succesvolle overwintering waren aanwezig: 1991 was een erg goed *stellatarum*-jaar met meer dan 300 meldingen (De Vos et al., 1993) en de winter van 1991-1992 was, afgezien van een koude periode in november 1991, erg zacht. Het einde van februari kende zelfs enkele lente-achtige dagen; 29 februari was verreweg de mooiste dag met veel zon en temperaturen tot 17° C. (KNMI, 1993). Ook de in maart en april waargenomen vlinders (respectievelijk twee en drie exemplaren) zijn hoogst waarschijnlijk overwinterraars geweest. Met uitzondering van overwinterraars was 1992 op het gebied van de kolibrievlinder niet echt bijzonder: slechts 46 vlinders werden geteld, de laatste op 24 september te Boskoop (R. Jacobs).

Hyles euphorbiae (Linnaeus)

Vindplaatsen: Fr.: Appelscha, Blesdijke, De Hoeve, Friese Palen, Joure, Rotstergaart; Fl.: Urk.

Opvallend in 1992 waren de meldingen van grote aantallen rupsen van de wolfsmelkpijlstaart. Sinds 1967 was deze soort niet meer in Nederland waargenomen! Overigens werden ook vóór die tijd meestal rupsen gezien en nauwelijks vlinders, maar een jaartotaal van 109 rupsen en 1 pop is uniek. Het hoogste aantal waarnemingen tot dusverre (62 rupsen) dateerde uit 1956. De rupsen werden gevonden in tuinen op cypreswolfsmelk (*Euphorbia cyparissias* L.). Buitengewoon zijn de vondsten van 50 rupsen op 20 juli te Rotstergaart, 25 op 6 augustus te De Hoeve en 20 op 13 augustus te Friese Palen. In augustus werd een pop gevonden te Blesdijke. Alle waarnemingen kwamen bij ons binnen via de Vlinderwerkgroep Friesland.

Agrotis ipsilon (Hufnagel)

Vindplaatsen: Fr.: Hemrik, Oosterwolde, Terschelling (Nieuw-Formerum); Ov.: Zuidloo; Gdl.: Drempt, Hoog-Soeren; NH.: Bakkum, Muiderberg, Oosthuizen,

Vogelenzang, Weesp; ZH.: Noordwijkerhout, Rockanje, Vlaardingen; Zl.: Hulst, Kortgene; NB.: Vierlingsbeek; Lbg.: Echt, Heerlen.

De eerste waarneming op 24 mei betrof een afgevoegen exemplaar op licht bij Vierlingsbeek (A. Rutten). In totaal werden 20 dieren van de voorjaarsgeneratie waargenomen, waarvan niet minder dan 17 te Echt (P. Vranken). Opvallend was dat tot augustus alleen vlinders in het zuiden van Nederland werden gezien; pas later kwamen ook uit andere delen van het land meldingen binnen. Het verloop van de waarnemingen vertoont daarmee evenals het geringe aantal waarnemingen een grote overeenkomst met het vorige jaar. Het totaal van 57 vlinders ligt maar vijf boven dat van 1991 en is daarmee het op twee na laagste jaartotaal voor deze soort sinds het begin van de trekvlinderregistratie in ons land.

Peridroma saucia (Hübner)

Vindplaatsen: Fr.: Terschelling (Nieuw-Formerum); NH.: Oosthuizen; ZH.: Rockanje, Vlaardingen; Zl.: Kortgene.

Het is voor deze uil regel dat de meeste waarnemingen langs de kust gedaan worden. Ook dit jaar werd geen enkele vlinder uit het binnenland gemeld. Opmerkelijk was de vangst van drie exemplaren van de zeldzame voorjaarsgeneratie te Kortgene, de eerste al op 18 mei (J. van Vuure). Later in het jaar werd nog een vijftal vlinders waargenomen, de laatste op 3 oktober te Oosthuizen (W. van Rooijen). Hoewel het totaal van acht exemplaren het dubbele is van dat van 1991, behoort ook 1992 tot de jaren met de minste waarnemingen van deze soort.

Mythimna vitellina (Hübner)

Vindplaatsen: Gdl.: Arnhem; Fl.: Noordoostpolder; NH.: Muiderberg, Oosthuizen, Texel (Korverskooi); ZH.: Vlaardingen; Zl.: Kortgene, Middelburg.

Deze soort werd sinds 1981 niet meer gemeld en wordt meestal in slechts enkele exemplaren gezien. In 1962 werd een totaal van zeven exemplaren waargenomen. In 1992 werden echter in totaal negen vlinders geregistreerd. Op 4 juli werd het eerste exemplaar door de

KNNV-werkgroep "Waterweg-Noord" gezien te Vlaardingen. De laatste twee werden gemeld van 1 oktober te Arnhem (K. Alders) en te Kortgene (J. van Vuure).

Opvallend is dat alle vindplaatsen zich bevinden langs grote wateren, rivieren of het IJsselmeer. Dit is in overeenstemming met de hypothese, dat migrerende vlinders vooral de kustlijnen van wateren volgen (De Vos, 1992).

Heliothis peltigera (Denis & Schiffermüller)

Vindplaatsen: Fr.: Oosterwolde; NH.: Oosthuizen; Lbg.: Gulpen.

De laatste melding van deze zeldzame trekvlinder dateert van 1989. In 1992 werden in totaal drie exemplaren gezien: op 23 juli te Gulpen (F. van Oosterhout), op 7 augustus te Oosthuizen (W. van Rooijen) en op 27 augustus te Oosterwolde (A. van Randen).

Helicoverpa armigera (Hübner)

Vindplaatsen: Fr.: Hemrik; Gdl.: Drempt; Lbg.: Sittard, Susteren.

Deze vrij zeldzame trekvlinder wordt in ons land de laatste 10 jaar wat frequenter waargenomen. In 1992 werd, evenals in 1987, het hoogste aantal van vier exemplaren waargenomen. Alle waarnemingen stammen uit september: de 5e september te Sittard (H. Penners), de 18e te Hemrik (J. Sinnema), de 21e te Susteren (M. Delnoye) en de 30e te Drempt (Ch. Naves).

Autographa gamma (Linnaeus)

Het totaal aantal gamma-uilten in 1992 staat in schril contrast met dat van 1991. Was 1991 met bijna 92.000 exemplaren één van de beste jaren, 1992 behoort samen met 1947, 1978 en 1981 tot de vier slechtste. Slechts 6234 vlinders werden geteld en van vele waarnemers kregen we geen enkele melding binnen! Een onbegrijpelijk resultaat gezien de zeer fraaie zomer. Het eerste exemplaar werd op 11 mei te Kortgene waargenomen (J. van Vuure), het tweede op 15 mei te Heerlen (G. Smeets), waarna er weliswaar een onafgebroken perio-

de van waarnemingen volgde, maar met zeer kleine aantallen. Pas in de tweede decade van juli namen de aantallen flink toe tot een piek van de eerste generatie in de derde decade. De topdatum van deze generatie was 18 juli, dus in de decade ervoor. De tweede generatie vloog vanaf de derde decade van augustus met een piek op 10 september. Vanaf 26 september verminderden de aantallen snel, evenals bij bijvoorbeeld *Vanessa atalanta*, als gevolg van de verslechterde weersomstandigheden. Op 6 november werd de periode van continue waarnemingen afgesloten met drie exemplaren te Kortgene (J. van Vuure) en één exemplaar te Rockanje (Zuid-Holland) (P. Rooij). Tenslotte werd nog een laat exemplaar waargenomen op 1 december te Cadier & Keer (Limburg) (J. Moonen). Opmerkelijk was dat in de drie westelijke kustprovincies Zeeland, Zuid- en Noord-Holland een vrijwel gelijk aantal gamma's werd geteld, dat echter veel hoger lag dan dat in de andere provincies.

Er werden elf rupsen gemeld: tien op 13 juli te Deventer (W. Oord) en één op 15 augustus te Heerhugowaard (K. Kaag).

Autographa bractea (Denis & Schiffermüller)

Vindplaats: ZH.: Barendrecht.

Een exemplaar van deze goed kenbare soort werd op 25 juni te Barendrecht gevangen (M. Vos). De vlinder wordt lang niet elk jaar gezien; in het afgelopen decennium ontbrak de soort in vier jaren, terwijl in de overige jaren telkens slechts één of twee exemplaren werden gemeld.

Chrysodeixis chalcites (Esper)

Vindplaatsen: Utr.: Soest; ZH.: Alblasserdam, Berkel, Brielle, 's-Gravenzande, Maasdijk, Maassluis, Melissant, Rockanje, Schipluiden, Tinte, Vlaardingen, Zoetermeer; Zl.: Hulst; NB.: Chaam; Lbg.: Steyl, Venray.

Nadat op 23 mei al de eerste vlinder te Melissant (D. Doornheijn) werd waargenomen, duurde het tot augustus voordat de vlinder algemener werd. Augustus werd ook de beste maand met 144 stuks. In september na-

men de aantallen snel af en in de eerste decade van oktober werd nog maar een enkel exemplaar gezien. Voor een verrassend slot van het seizoen zorgde P.J. Rooij, die op 12 oktober niet minder dan 40 stuks waarnam (de topdag van 1992) en op de slotdatum 15 oktober nogmaals zeven exemplaren, beide malen te Tinte. Het jaartotaal kwam hiermee op 256 vlinders.

Het is al eens eerder opgemerkt, dat bij het doornemen van de vindplaatsen opvalt dat de waarnemingen zich concentreren in de provincie Zuid-Holland. Op basis van de aantallen valt er sinds 1990 een tweede, meer bescheiden, concentratie waar te nemen in het noorden van Limburg. De vlinder wordt dus vooral gemeld uit die gebieden in Nederland waar zich de grootste concentraties glastuinbouw bevinden. Bekend is dat deze soort hier schadelijk kan zijn in kassen met cultuurgewassen (Lempke & De Vos, 1992; De Vos et al., 1993). Dit doet ons vermoeden dat de meeste van de in ons land waargenomen exemplaren van *C. chalcites* waarschijnlijk geen echte trekvlinders zijn. Er is daarom voorzichtigheid geboden met het trekken van conclusies uit de waarnemingen van deze soort.

Dankwoord

Voor de hulp bij het tot standkomen van dit artikel en de

voorbereiding ervan, willen wij de volgende instanties hartelijk danken: het Biologisch Informatiecentrum (BIC, Wageningen), Stichting Tinea (Amsterdam) en De Vlinderstichting (Wageningen). Drs. T. Hakbijl, Identification and Advisory Services in Entomology (IASE, Amsterdam), danken wij voor het verzorgen van figuur 1a-b.

Literatuur

- KONINKLIJK NEDERLANDS METEOROLOGISCH INSTITUUT, 1993. Jaaroverzicht weer jaar 1992. – *Jaaroverzicht van het weer in Nederland* 89 (13): 1-10.
- KUCHLEIN, J.H., 1993. *De kleine vlinders*: 1-715. Pudoc, Wageningen.
- KUCHLEIN, J.H. & C. GIELIS, 1982. *Tabellen en verspreidingsatlas van de Nederlandse Microlepidoptera, 2. Pyralidae (tweede gedeelte), Pterophoridae*: 1-86. Vakgroep Dieroecologie, Landbouwhogeschool Wageningen.
- LEMPKE, B.J., 1972. *De Nederlandse trekvlinders*: 1-151. Thieme, Zutphen.
- LEMPKE, B.J. & R. DE VOS, 1992. Trekvlinders in 1990 (éénenvijftigste jaarverslag) (Lepidoptera). – *Ent. Ber., Amst.* 52: 53-62.
- VOS, R. DE, 1992. *Handleiding bij het waarnemen en registreren van Nederlandse trekvlinders*: 1-24. Trekvlinderregistratie Nederland.
- VOS, R. DE, A.L.M. RUTTEN & B.J. LEMPKE, 1993. Trekvlinders in 1991 (tweeënvijftigste jaarverslag) (Lepidoptera). – *Ent. Ber., Amst.* 53: 51-60.

Geaccepteerd 2.xi.1994.